

Miksi lääkäri ei kelpaa lääkäriksi? Korkeakoulutetut maahanmuuttajat vaikeasti työllistyvä ryhmä¹

Henna Kyhä

Noin viidennes Suomen jatkuvasti kasvavasta maahanmuuttajaväestöstä on korkeakoulutettuja. Korkeakoulutetuilla maahanmuuttajilla on hyvästä koulutuksesta ja pitkästä kotimaassa hankitusta työkokemuksesta huolimatta usein vaikeuksia työllistyä Suomessa. Tavallisimpien työllistymistä vaikeuttavien syiden kuten heikon Suomen kielen taidon, ulkomaalaistaustan sekä vähäisten työnhakua edistävien yhteyksien ohella koulutettujen maahanmuuttajien kiusana ovat monenlaiset muut työllistymisestä. Esimerkiksi tietyillä aloilla, kuten opetus- ja terveydenhoitoalalla, vaaditaan muodollista pätevyyttä tai virallista lupaa ammatinharjoittamiseen.

Suomi on muuttunut lyhyessä ajassa maastamuuttomaasta ulkomaan kansalaisia vastaanottavaksi maaksi. Vielä 1980-luvulla Suomeen muuttaneiden ulkomaalaisten määrä oli varsin vähäinen. Pääosa maahanmuutosta ennen 1990-lukua koostui kotimaahansa palanneista suomalaisista tai heidän jälkeläisistään. Sittemmin

VTM Henna Kyhä, tutkija, Turun yliopisto, kasvatustieteen laitos, Elinikäisen oppimisen ja koulutuksen tutkimuskeskus (CELE).

syntyperäisen ulkomaalaisväestön määrä alkoi merkittävästi kasvaa. 1990-luvun aikana maahanmuuttajien määrä yli nelinkertaistui ja nousi runsaasta 20 000:sta 90 000:een. Huomattavin lisäys tapahtui vuonna 1991, jolloin kasvua oli peräti 43 prosenttia edellisvuoteen verrattuna. Tällä hetkellä Suomessa asuu runsaat 100 000 ulkomaan kansalaista. Heidän osuutensa koko väestöstä on 2 prosenttia, mikä on EU-maiden pienin. Voimakasta 1990-luvun maahanmuuttajaväestön kasvua selittää muun muassa presidentti Koiviston vuonna 1990 inkeriläisille lupaama paluumuuttajan asema. Neuvostoliiton hajoaminen vuonna 1991 johti turvapaikanhakijoiden lisääntymiseen. Pakolaisia on tullut Suomeen 1990- ja 2000-luvulla myös Somaliasta, entisen Jugoslavian alueelta, Irakista ja Iranista. Myös avioituminen suomalaisen kanssa on tavallinen syy muuttaa Suomeen. Vasta viime vuosina Suomen hyvä taloudellinen tilanne on lisännyt työperäistä muuttoa². Monenlaisten muuttosyiden ja -maiden vuoksi Suomen maahanmuuttajat muodostavat varsin heterogeenisen ryhmän. Esimerkiksi vuonna 2003 Suomessa asui yli 160 eri kansalaisuusryhmää, joista suurimpana ryhmänä venäläiset.

(Korkiasaari & Söderling 1994, 254-256; Salmio 2000; Tilastokeskus 2004.)

Ulkomaan kansalaisten lisääntyessä Suomessa on kohdattu monenlaisia maahanmuuttoon liittyviä haasteita, joista työvoimapolitiikkaan liittyvät ongelmat eivät ole vähäisimpiä. Tätä osoittavat mm. korkealla pysyneet maahanmuuttajien työttömyysluvut; vaikka 1990-luvun huippuvuosista maahanmuuttajien työttömyys on alentunut lähes puolella, on työttömyys edelleen lähes 30 prosenttia. Laskusta huolimatta maahanmuuttajien työttömyys on pysynyt moninkertaisena koko väestöön nähden. (Tilastokeskus 2004.) Korkeiden työttömyyslukujen ohella maahanmuuttajia kiusaa ns. toistuvaistyöttömyys, jossa tiheään tahtiin vaihtelevat eriasteinen työssäolo, työttömyys, koulutus sekä muut toimenpiteet. Haasteena on myös koulutustaan tai ammattiaan vastaamattomiin, usein koulutustaan alempiin töihin työllistyvät maahanmuuttajat.

Suomessa on viime vuosina tehty ahkerasti maahanmuuttajatutkimusta. Näissä tutkimuksissa on tarkasteltu mm. suomalaisten asenteita maahanmuuttajia kohtaan, maahanmuuttajien elinoloja Suomessa sekä heidän työl-

listymistään suomalaisille työmarkkinoille. Tutkimuksissa maahanmuuttajia on usein tarkasteltu koko maahanmuuttajaväestön kannalta tai tietyn kansalaisuusryhmän näkökulmasta. (Esim. Forsander 2002; Suurpää 2002; Harinen 2003; Pohjanpää ym. 2003.) Pelkästään korkeakoulutettuihin maahanmuuttajiin kohdistuvaa tutkimusta on tehty vähän (ks. Haapakorpi 2004). Tässä artikkelissa keskityn kotimaasaan korkeakoulututkinnon suorittaneisiin maahanmuuttajiin ja heidän työmarkkinatilanteeseensa Suomessa. Kysyn, mihin korkeakoulutetut maahanmuuttajat työllistyvät sekä mitkä tekijät voivat edistää tai estää koulutettujen maahanmuuttajien työllistymistä.

Vieraan maan tutkinnolla suomalaisille työmarkkinoille

Työmarkkinoilla on viime vuosina tapahtunut muutoksia, jotka vaikuttavat väistämättä myös Suomessa asuvien ulkomaalaisten työllistymiseen. Yhtäältä normaalityösuhteet vähenevät toisaalta työttömien ja työllisten välinen raja muuttuu häilyvämmäksi. Eri-pituiset työttömyysjaksot ja määrälliset työsuhteet ovat yleistyneet kaikilla koulutusasteilla. (Suikkanen ym. 2001, 36; Suutari 2003.) On selvää, että vaikutukset jo lähtökohdiltaan suomalaisia vaikeammassa asemassa oleviin maahanmuuttajiin ovat rajummat. Maahanmuuttajien työmarkkinakelpoisuuden saavuttaminen ja työmarkkinoille pääseminen muodostuukin usein pitkäksi prosessiksi.

Suomalaiset työmarkkinat ovat ongelmalliset kotimaasaan pitkälle kouluttautuneiden ja hyvään sosioekonomiseen asemaan tottuneiden maahanmuuttajien kohdalla. Aikaisemmissa tutkimuksissa (esim. Janiska ja Lahti ym. 2002; Haapakorpi 2004) on todettu maahanmuuttajien työmarkkina-aseman heikkous suhteessa kantaväestöön ja toisaalta maahanmuuttajien aiempaan tilanteeseen kotimaassa. Koulutettujen maahanmuuttajien on todettu työskentelevän monesti tehtävissä, joihin suomalaista työvoimaa on vaikea saada. Usein maahanmuuttajien kohdalla puhutaankin ns. sisääntulotöistä tai -ammateista, joilla tarkoitetaan epävakaita työsuhteita, joissa tarvittava osaaminen (esim. kieli- tai ammattitaito) on tavalla tai toisella rajattu. Vaikka nämä työt eivät vastaa maahanmuuttajien koulutusta tai aikaisempaa työkokemusta, ne ovat monille elintärkeä väylä kohti oman alan töitä. Sisääntulotyöt mahdollistavat oman alan töihin työllistymisen kannalta välttämättömän kulttuurisen ja sosiaalisen kompetenssin kehittymisen. Samalla suomen kielen taito kehittyy. (Forsander & Alitolppa-Niitamo 2000, 20-24.)

Maahanmuuttajien kotimaassa suoritettujen tutkintojen kelpoisuusehdot ovat koulutettujen maahanmuuttajien suurimpia esteitä suomalaisille työmarkkinoille pyrittäessä. Kelpoisuusehdoilla tarkoitetaan virallisia tutkinnon tunnustamis- tai rinnastamispäätöksiä³. Tiettyjä julkisia virkoja haettaessa tarvitaan virallinen päätös tutkinnon tunnustamisesta tai lupa ammatin harjoittamiseen. Käytännössä työnantajan on usein

vaikea saada käsitystä henkilön ammatillisesta osaamisesta vieraan maan tutkinnolla. Tilannetta helpottaa viranomaisten päätös siitä, mihin tarkoitukseen hakijan tutkinto kelpaa. (Saarinen 2000, 24-26; Opetushallitus 2004.)

Ammatillisen pätevyyden osoittaminen ei ole ongelmaton tai automaattinen järjestelmä, sillä tutkintojen tunnustaminen on kallista ja vaikeaa puuttuvien tutkintotodistusten sekä maiden erilaisien koulutusjärjestelmien vuoksi. Monille maahanmuuttajille, etenkin perheellisille, tunnustamiseen mahdollisesti sisältyvät täydentävät opinnot voivat olla hankalia ja vaikeita suorittaa. Samoin tiedon saaminen prosessin kulusta ja vaatimuksista koetaan työlääksi. Näistä syistä pätevytymisprosessi mielletään ylivoimaiseksi urakaksi. Monet ovatkin luopuneet akateemisesta urastaan ja ovat joko työttöminä, koulutustaan vastaamattomissa töissä tai hankkineet itselleen kokonaan uuden ammatin. Tilanne on turhauttava, sillä korkeakoulututkinnon suorittaminen kotimaassa on vaatinut aikaa ja panostusta. (Saarinen 2000; Huttunen 2002; OPM 2002.)

Tutkinnon tunnustamispäätöksen lisäksi työllistymiseen vaikuttaa se, miltä alalta tutkinto on hankittu. Osa ulkomailla suoritetuista tutkinnoista on helpommin suomalaisilla työmarkkinoilla hyödynnettävissä. Tiettyiltä profesioaloilta hankitut tutkinnot, kuten lääkärin tutkinnot, ovat suoraan ammattiin valmistavia, jolloin näiltä aloilta valmistuneet maahanmuuttajat yleensä tietävät mihin ja millaisiin tehtäviin heillä on uusilla työmarkkinoilla mahdollista työllistyä. Samoin joidenkin

alojen työvoimatarve (esimerkiksi lääkärripula) helpottaa työmarkkinoille sijoittumista. Vaikeampaa siirtyminen työelämään voi olla ns. generalistialoilta. Tällaisia ovat esimerkiksi yhteiskuntatieteellisen ja humanistisen alan tutkinnot. Näiltä aloilta valmistuneiden ongelmana on, ettei koulutus johda suoraan ammattiin kuten perinteisiltä profesioaloilta hankitut tutkinnot. Koulutusta vastaavan työn löytyminen vieraan maan työmarkkinoilta on vaikeaa jos maahanmuuttajalla ei ole täsmällistä kuvaa alansa työtehtävistä. (Suutari 2003, 22-24; Haapakorpi 2004.)

Työllistymistä pitkittää myöskin kynnys vastaanottaa muuta kuin oman alan työtä. Pitkään koulutautuneet eivät ole valmiita menemään mihin tahansa työhön, vaan pysyvät ennemmin työttöminä kuin tekevät koulutustaan vastaamatonta työtä. Kynnyksen on todettu olevan suuri ennen kaikkea profesioaloilla. (Suutari 2003, 22-24.) Toisaalta Haapakorpi (2004, 32) toteaa, että maahanmuuttajan sijoittuminen matalan ammattitaidon tehtäviin on yleistä. Alemman tasoisten töiden tekeminen saattaa olla tilapäisesti välttämätöntä, sillä pitkään työmarkkinoiden reunalla odottelu on monille taloudellisesti mahdotonta. Pidemmän päälle kyse on kuitenkin niin yksilön kuin yhteiskunnankin resurssien haaskauksesta.

Työmarkkinoiden näkökulmasta yksi syy työn ja koulutuksen kohtaamattomuuteen voi löytyä työmarkkinoiden lohkoutumisesta. Työmarkkinoiden lohkoutuminen tarkoittaa työmarkkinoiden jakaantumista osatyömarkkinoihin eli lohkoihin. Yhteistä

lohkoutumisteorioille (esim. Piore 1979; Nätti 1988) on, että osatyömarkkinat nähdään keskenään hierarkkisinä. Niillä kilpailevat eri kriteerein (pääomin) valikoituneet toimijat. Kun maahanmuuttaja yhteiskuntatieteiden maisterin tutkinnolla päätyy myyjäksi ruokakauppaan voi henkilön ominaisuuksien ja tutkinnon sijasta kyse olla vinoutuneista työmarkkinoista tai vääranlaisesta työvoimapolitiikasta. Tulisikin pohtia, miksi työmarkkinat eivät toimi järkevästi ja salli koulutettujen ja osaavien ihmisten saavuttaa uudessa maassa edes jollakin tasolla koulutustaan vastaavaa asemaa. Työmarkkinoiden kyvyttömyys hyödyntää korkeakoulutettujen osaamista johtaa väistämättä inhimillisten pääomien tuhlaukseen. (Rinne 1998, 20; Teichler 1999.)

Korkeakoulutetut maahanmuuttajat kyselyaineiston valossa

Viralliset tilastot Suomessa asuvista korkeakoulutetuista maahanmuuttajista ovat varsin puutteelliset.⁴ Esimerkiksi Tilastokeskuksen Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus -tilasto-julkaisusta on saatavissa ainoastaan määrällistä tietoa kaikkien Suomessa asuvien maahanmuuttajien koulutuksesta. Siihen ei ole kerätty tietoa korkeakoulutettujen maahanmuuttajien tilanteesta työmarkkinoilla. Tilastokeskuksen vuoden 2003 lukujen mukaan Suomessa asuvista maahanmuuttajista vajaalla viidenneksellä oli korkea-asteen tutkinto. Koulutetuimpia olivat entisen Neuvostoliiton alueelta tulleet,

vähiten korkea-asteen suorittaneita oli pakolaisina maahan saapuneissa. Keskiasteen käyneitä oli runsas viidennes ja enintään perusasteen suorittaneita oli vajaa 60 prosenttia kaikista maahanmuuttajista. (myös Pohjanpää ym. 2003.)

Virallisten tilastojen puutteen vuoksi tässä artikkelissa korkea-koulutettujen maahanmuuttajien työllistymistä tarkastellaan syksyllä 2004 kerätyn kyselyaineiston valossa. Kyselyyn vastanneet henkilöt tavoitettiin korkeakoulutetuille maahanmuuttajille tarkoitettua SPECIMA-projektista⁵. Kyselylomake sisälsi taustatietojen lisäksi kysymyksiä mm. maahanmuuttajien tutkinnosta, heidän työtilanteestaan sekä lähtömaassa että Suomessa, vastaajien koulutukseen osallistumisesta sekä työttömyydestä Suomessa.

Kysely toteutettiin postikyselyinä ja suomenkielisenä. Vastausprosentiksi saatiin 59 (n=95)⁶. Prosenttilukua voidaan pitää hyvänä, sillä usein vastausaktiivisuus maahanmuuttajille tarkoitetuissa kyselyissä jää kielellisten, kulttuuristen ym. syiden vuoksi alhaiseksi (vrt. Ylänkö 1997). Syynä korkeaan vastausprosenttiin voi olla se, että suurin osa vastaajista oli venäläisiä, joiden on aikaisemmissa tutkimuksissa (esim. Pohjanpää ym. 2003, 47) todettu vastaavan kyselylomakkeisiin varsin ahkerasti, toisin kuin joidenkin pakolaisryhmien, kuten somalialaisten, joiden on havaittu preferoivan haastatteluja aineistokeruun menetelmänä (esim. Janiskaja-Lahti ym. 2002). Lisäksi korkeakoulutettujen maahanmuuttajien orientoituminen kyselytutkimukseen saattaa olla helpompaa kuin muilla maahanmuuttajilla.

Korkeasta vastausprosentista huolimatta suuri osa (41 %) maahanmuuttajista jätti kuitenkin vastaamatta kyselyyn. Vastaamattomuuden syistä yksi merkittävin oli varmasti kielitaidon puute. Toiseksi erilaiset kulttuuriset syyt karisivat mahdollisesti vastaajia. Esimerkiksi työttömyyteen liittyvät asiat voidaan kokea joissain kulttuureissa hyvin henkilökohtaisina ja arkaluonteisina. Kolmanneksi kyselylomakkeen vaikeus oli varmasti osasyynä katoon. Osassa kysymyksistä edellytettiin monien vuosien takaisten elämäntilanteiden muistamista. Saatujen tulosten luotettavuutta arvioitaessa nouseekin esiin kysymys siitä miten tarkasti ihminen yleensä voi muistaa 4-5 vuoden takaisia tapahtumia, saatikka pidempiä. Etenkin jos työsuhteet tai työttömyysjaksot ovat olleet kovin lyhyitä ja niitä on ollut useita, on asioita voitu helposti muistaa väärin.

Tutkittavat muodostivat taustoiltaan varsin heterogeenisen ryhmän. Maahanmuuttajista yhdeksällä kymmenestä oli ylemmän korkeakouluasteen tutkinto. Loppuosalla oli joko tutkijakouluasteen, alemman korkeakouluasteen tai alimman korkea-asteen tutkinto. Aloittain tarkasteltuna lähes puolella maahanmuuttajista oli terveystieteiden koulutus. Ammatiltaan he olivat pääasiassa lääkäreitä tai hammaslääkäreitä. Viidenneksellä oli kasvatustieteellinen koulutus tai opettajakoulutus ja ammatiltaan he olivat useimmiten opettajia. Tämän jälkeen tulivat tekniikan ala (insinöörit ja diplomi-insinöörit) sekä humanistinen tai taideala⁷. Kaksi viidestä tutkimuksessa mukana olleesta oli saanut virallisen pää-

töksen tutkintonsa tunnustamisesta; kasvatustieteellisen tutkinnon tai opettajakoulutuksen suorittaneista yli kaksi kolmasosaa, terveystieteiden koulutuksen suorittaneista vajaa yksi kolmasosa.

Kyselyyn vastanneiden joukossa oli edustettuna kaikkiin 19 eri maan kansalaisuutta. Entisen Neuvostoliiton ja sen seuraajavaltioiden kansalaiset muodostivat aineistossa selvästi suurimman maahanmuuttajaryhmän (70 %). Näistä maista tulleet ilmoittivat muuttosyykseen useimmiten paluumuuton tai avioitumisen suomalaisen kanssa. Suomen kansalaisuuden saaneita tai kaksoiskansalaisuuden hankkineita, joilla toinen kansalaisuus Suomi, oli kyselyyn vastanneista noin kuudennes. Kymmenys oli tullut Lähi-idästä ja entisestä Jugoslaviasta. Kaikkiaan vajaa kuudennes ilmoitti muuttosyykseen pakolaisuuden⁸. Työn tai opiskelun vuoksi muuttaneita oli kyselyyn vastanneissa vain muutama.

Suurin osa kyselyyn vastanneista (noin 60 %) oli muuttanut Suomeen 1990-luvulla, loput pääasiassa 2000-luvun puolella. Tämä noudattelee koko ulkomaalaisväestön tilannetta siinä mielessä, että suurin lisäys maahanmuuttajien määrässä tapahtui nimenomaan 1990-luvun aikana. Sukupuolittain tarkasteltuna lähes neljä vastaajaa viidestä oli naisia. Sukupuolijakauma ei vastaa kokonaan maahanmuuttajaväestön tilannetta, sillä vuonna 2002 maahanmuuttajainaisista ja -miehiä oli Suomessa suunnilleen yhtä paljon⁹. Iältään kyselyyn osallistuneet maahanmuuttajat olivat keskimäärin 42 vuoden ikäisiä, nuorimman ollessa 25-vuotias ja vanhimman 64-vuotias.

Miehet olivat naisia jonkin verran iäkkäämpiä. Tilastokeskuksen (2004) mukaan koko maan ulkomaalaisväestön ikärakenne poikkeaa huomattavasti muusta väestöstä. Ulkomaalaisissa on Suomen kansalaisiin verrattuna suurempi osa työikäisiä, suunnilleen yhtä suuri osuus lapsia ja huomattavasti vähemmän vanhuksia.

Työllistymisen tarkoituksenmukaisuus?

Akateemisten maahanmuuttajien sijoittuminen suomalaisille työmarkkinoille on todettu olevan usein vaikeampaa kuin vähemmän koulutettujen maahanmuuttajien (esim. Forsander 2002; Haapakorpi 2004, 26). Tätä on selitetty mm. aikaisemmassa maassa hankitun pitkän koulutuksen ja hyvän sosioekonomisen aseman myötä syntyneellä voimakkaalla ammatillisella sitoutuneisuudella sekä halulla käyttää kvalifikaatiota myös Suomessa. Monien korkeakoulutettujen maahanmuuttajien kohdalla ammatillinen status kuitenkin laskee uudessa maassa. Tilanne voi olla vaikea, sillä aikaisemmin henkilö on ehkä ollut arvostetussa asemassa juuri ammatinsa vuoksi, uudessa maassa hän ei kelpaa edes alan yksikertaisimpiin tehtäviin. Kokeeko esimerkiksi lääkäriksi koulutautunut ja lääkärinä kotimaassaan toiminut henkilö ammatinsa edelleen lääkäriksi, vaikkei hän olisi uudessa maassa tehnyt päiväakkään koulutustaan vastaavaa työtä, vaan työskennellyt esimerkiksi keittiötyöntekijänä ravitsemisalalla?

Hyvästä koulutuksesta huolimatta tutkimukseen osallistuneita

den maahanmuuttajien työllisyys-tilanne eri tarkasteluajankohtina oli heikko (ks. taulukko 1). Tulovuonna maahanmuuttajista vain muutama oli työssä, vuoden 2004 lopussa työssä oli runsas kolmannes. Loput olivat joko työttöminä tai osallistuiivat työvoimapolitiiseen koulutukseen.

Vaikka työllisten osuus oli jatkuvasti kasvanut, kykeni vuoden 2004 lopulla vain kolmannes hyödyntämään korkeakoulututkintoaan. Heistä yli puolella tutkinto oli rinnastettu. Huolestuttavaa on, että samaan aikaan työttömänä oli noin kolmannes. Lisättäessä tähän lukuun vielä työvoimapolitiisessa koulutuksessa olevat, jotka käytännössä ovat työttömiä tai työttö-

myysuhan alaisia, oli kyselyhetkenä työttöminä yli puolet, tulovuonna yli yhdeksän kymmenestä.

Taulukossa 2 on kyselyyn vastanneiden korkeakoulutettujen maahanmuuttajien kaikki Suomessa olon aikaiset ammatit tai työtehtävät (n=208)¹². Ammatit ja työtehtävät on esitetty maahanmuuttajien korkeakoulututkinnon mukaan.

Työllistyminen terveysalan tutkinnolla oli tavallisinta; 39 prosenttia kaikista kyselyssä ilmoitetuista ammanteista tai työtehtävistä oli terveysalan tutkinnon suorittaneita. Yleisimmät ammatit tällä alalla olivat lääkäri sekä amanuenssuurit¹³. Alan erilaiset hoitoapulaisten tehtävät tai muut

avustavat työt olivat myös yleisiä. Työn ja tutkinnon vastaamattomuudesta huolimatta positiivista näissä työtehtävissä oli työllistyminen oikealle alalle. (vrt. Haapakorpi 2004, 31.)

Myös opetustyöt työllistivät maahanmuuttajia runsaasti. Niin kasvatustieteellisen tutkinnon ja opettajakoulutuksen kuin humanistisen ja taidealan korkeakoulututkinnon suorittaneet työskentelivät erilaisissa opetustehtävissä. Opetusalalla ns. etnospesifit työt ovat yleisiä (esim. Forsander 2002, 157; Haapakorpi 2004, 35-36.). Etnospesifit työt ovat syntyneet maahanmuuttajapalveluiden mukana ja tämän vuoksi työllistävät heitä hyvin. Tarvetta voi esimerkiksi kouluissa olla maahanmuuttajien oman äidinkielen ja kulttuurin opetuksesta tai esimerkiksi erilaisesta ulkomaalaistaustaisten koululaisten tukiopetuksesta. Taulukon ammanteista kääntäjien ja tulkien työt voivat olla myös tällaisia etnospesifejä töitä.

Maahanmuuttajat olivat työllistyneet myös työtehtäviin ja ammatteihin, jotka eivät vastanneet heidän korkeakoulututkintonsa tasoa eikä alaa. (ks. taulukossa kohdat muu). Kuten Haapakorpi (2004, 32) toteaa, mikäli maahanmuuttaja ei onnistu sijoittumaan koulutustaan vastaaviin töihin, sijoittuminen matalan ammattitaidon tehtäviin on yleistä. Tällaisia ovat siivoajan, keittiötyöntekijän ja myyjän työt. Suoritustason töiden vastaanottaminen saattaa olla välttämätöntä. Usein niistä pyritään omaa alaa vastaavaan työhön. Pidemmän päälle tällaiset työt ovat haitallisia; korkeakoulututkinnon osaaminen ruostuu ja vanhenee ja samalla työllistyminen koulutusta

Pääasiallinen toiminta	Tulovuosi	Neljä vuotta Suomessa asumisen jälkeen ¹	Vuosi 2004
Työllinen	5	29	36
Työtön	54	30	30
Työvoimapolitiisessa koulutuksessa	34	13	26
Muu	-	1	1
Eos	2	2	2
Yhteensä	95	75²	95

¹ Tarkasteluajankohta "neljä vuotta Suomessa asumisen jälkeen" on valittu lähinnä maahanmuuttajien kotoutumista silmällä pitäen. Kotoutumislain mukaan maahanmuuttajalla on oikeus kotoutumissuunnitelmaan enintään kolme vuotta ensimmäisen kotikunnan väestötietojärjestelmään merkitsemisestä. (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 1999.) Kotoutuminen uuteen maahan ei luonnollisestikaan pääty tähän, vaan todellisuudessa kotoutuminen on pitkä ja yksilöllinen prosessi.

² Lukuun ei ole laskettu mukaan vuoden 2000 jälkeen Suomeen muuttaneita maahanmuuttajia.

Taulukko 1. Korkeakoulutetut maahanmuuttajat pääasiallisen toimintansa mukaan tulovuoden lopussa, neljä vuotta Suomessa asumisen jälkeen sekä vuoden 2004 lopussa, (n).

Korkeakoulututkinnon ala	Ammatit tai tehtävät ja niiden % osuudet	Yhteenlaskettu %-osuus
Terveysalan tutkinto:	Lääkäri (10 %) Amanuenssi (9 %) Hammashoitaja (5 %) Hoitoapulainen (5 %) Tutkimustyö (3 %) Lääketyöntekijä (3 %) Muu, esim. keittiötyöntekijä, kodinhoitaja (4 %)	39
Kasvatustieteellinen ja opettajakoulutus:	Opettaja (12 %) Koulunkäyntiavustaja (8 %) Tutkimustyö (2 %) Suunnittelija, vientiassistentti jne. (3 %) Muu, esim. lastenhoitaja, myyjä, elintarviketyöntekijä (2 %)	27
Humanistinen ja taidealan tutkinto:	Opettaja, maahanmuuttajakouluttaja (7 %) Kääntäjä, tulkki (4 %) Sihteeri, kirjastoavustaja, koulunkäyntiavustaja jne. (5 %) Muu, esim. siivooja (2 %)	18
Tekniikan alan tutkinto:	Suunnittelija, piirtäjä (8 %) Projektityöntekijä, konsultti, sihteeri jne. (4 %) Muu, esim. myyjä, siivooja, päiväkotiapulainen (1 %)	13
Yhteiskuntatieteellisen ja kaupallisen alan tutkinto:	Asianajaja, tutkimustyö (3 %)	3
Yhteensä	100	100

Taulukko 2. Korkeakoulutettujen maahanmuuttajien kaikki Suomessa olon aikaiset ammatit tai työtehtävät (n=208), (%).

vastaaviin töihin vaikeutuu. Vaarana on myös suoritustason töiden leimautumisen maahanmuuttajien töiksi. Tässä tutkimuksessa suoritustason töiden osuus oli kuitenkin

vähäinen, noin kymmenesosa kaikista työsuhteista. Luku on pieni verrattuna esimerkiksi Forsanderin (2002, 153-154) tutkimukseen, jossa ravintola- ja siivoustyöt se-

kä myyjän työt muodostivat lähes kolmanneksen maahanmuuttajien töistä. Maahanmuuttajien korkeakoulutausta selittää varmasti vähäistä suoritustason töiden osuutta; pitkään kouluttautuneet eivät välttämättä ole valmiita ottamaan vastaan mitä tahansa työtä, vaan haluavat pysyä enemmän työttöminä kuin olla koulutustaan vastaamattomissa töissä.

Valtaosa työllistyneistä oli löytänyt koulutustaan vastaavaa työtä. Maahanmuuttajien omien arvioiden mukaan runsas 70 prosenttia työsuhteista vastasi tutkittavien koulutusalaan. Reilu 50 prosenttia työsuhteista vastasi heidän korkeakoulututkintonsa tasoa. Positiivista oli se, että korkeasti koulutetut maahanmuuttajat usein työllistyivät oman alan töihin: esimerkiksi hammaslääkäri työskentelee hammashoitajana tai sähköinsinööri tekee sähköasentajan töitä. Esimerkit ovat osoituksena ulkomaalaisten työllistymisestä omaa alaa vastaaviin alempitaisiin töihin. Tällaiset työt ovat kuitenkin tärkeitä ponnahduslautoja koulutustasoa vastaavia töitä haettaessa. Kielteisesti tulkittuna suomalaiset työmarkkinat hyödyntävät edelleen heikosti akateemisten osaamista. Voidaan pitää inhimillisen pääoman tuhlauksena tilannetta, jossa lääkäriksi itsensä lukeutunut maahanmuuttaja tekee erilaisia hoitoalan avustavia töitä.

Monia esteitä akateemisella uralla

Kyselyaineiston perusteella korkeakoulutettujen maahanmuuttajien työllistyminen on vaikeaa. Kyselyhetkellä vain kolmannes oli työelämässä, loput olivat jo-

ko työttöminä tai työvoimapolitiittisessa koulutuksessa. Maahanmuuttajien koulutuksellisen pääoman siirto maasta toiseen näyttää siis olevan vaikeaa. Lähtömaassa hankittua koulutusta ei joko haluta tai osata hyödyntää suomalaisilla työmarkkinoilla. Bauer & Zimmerman (1998, 14-15) ovat todennet korkeakoulutuksen kautta hankitun pääoman olevan hankalammin siirrettävissä maasta toiseen kuin käytännöllisen koulutuksen (Forsander 2002, 52-56). Ovatko siis korkeakoulutetut maahanmuuttajat hyvästä koulutuksestaan huolimatta vaikeimmin työllistettävä maahanmuuttajaryhmä?

Niukkaa työllisten määrää voi selittää muun muassa maahanmuuttajien Suomeen muuton syyt; joukossa oli vain muutama niin sanottu työvoimapolitiittinen muuttaja. Toiseksi on selvää, että kotoutuminen uuteen maahan vie oman aikansa. Työllistyminen tai edes työnhaun aloittaminen on mahdollista useimmilla vasta kielellisten, kulttuuristen, elämänhallintaan sekä työelämään liittyvien valmiuksien omaksumisen jälkeen. Heti Suomeen muuton jälkeinen tarkastelu ei siten ole kovin mielekästä. Samoin 1990-luvun lama, jonka aikana suuri osa kyselyyn vastanneista saapui Suomeen, on mitä todennäköisimmin vaikeuttanut maahanmuuttajien työllistymistä entisestään. Lisäksi korkeakoulutausta saattaa olla osasyynä suureen työttömyysprosenttiin; pitkään kouluttautuneet eivät välttämättä ole valmiita ottamaan vastaan mitä tahansa työtä, vaan haluavat pysyä ennemmin työttöminä kuin olla koulutustaan vastaamattomissa töissä.

Korkeakoulutettujen maahanmuuttajien työllistymiseen vaikuttaa myös se miltä alalta tutkinto on hankittu. Suomessa esimerkiksi terveydenhoito- ja opetusalaalla työskenteleviltä edellytetään tutkinnon tai ammatillisen pätevyyden tunnustamista. Toisaalta on aloja, kuten humanistinen tai taideala, joille suomalaistenkin on vaikea työllistyä. Liian spesifillä tutkinnolla voi olla myös hankala löytää töitä. Esimerkiksi Matinheikki-Kokko (2002, 42) on tutkimuksessaan todennut erityisesti venäläisillä insinööreillä olevan vaikeuksia työllistyä Suomessa koulutustaan vastaaviin töihin. Länsimaiden ulkopuolella hankittua tekniikan alan koulutusta saatetaan pitää joko vanhentuneena tai muuten vain soveltumattomana suomalaisiin alan töihin. Toisaalta asia voidaan muotoilla myös niin, että suomalaiset työmarkkinat eivät osaa hyödyntää venäläisinsinöörien erikoisosaamista.

Tilanteet siis vaihtelevat valtavasti niin aloittain, mutta myös kansalaisuusryhmittäin. Korkeakoulutettujen maahanmuuttajien osaaminen on yhteiskunnalle resurssi, joka tulisi kuitenkin hyödyntää. Tästä syystä maahanmuuttajien kannustaminen tutkinnon tunnustamiseen tai ammatinharjoittamisluvan hakemiseen on ensiarvoisen tärkeää. Tällä tavoin maahanmuuttajat ja suomalaiset työnhakijat saadaan ainakin kelpoisuusvaatimuksiltaan samalle lähtöviivalle. Mikäli monikulttuuristen työyhteisöjen merkitystä ei Suomessa ymmärretä, saattaa yhä kansainvälistyvämmässä työelämässä olla edessä tilanne, jossa työmarkkinat tuhlaavat tulevaisuuden pääomia. Samalla pätevi-

tymis- ja täydennyskoulutuksen järjestäminen maahanmuuttajille on tärkeää myös heidän itsensä vuoksi: aikaisemman statuksen nopea romahtaminen sekä yhtäaikainen kelpaamattomuuden tunne kalvaa monen itsetuntoa niin, että oman alan töiden hakeminen voi olla ylivoimaisen vaikeaa.

Kirjallisuus

- Bauer, T. & Zimmerman, K.F. (1998). Occupational mobility of ethnic migrants. Research on immigration and integration in the metropolis. Working paper series 98-11. Vancouver Centre of Excellence.
- Forsander, A. (2002). Luottamuksen ehdot. Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 39/2002. Helsinki: Väestötutkimuslaitos, Väestöliitto.
- Forsander, A. & Alitolppa-Niitamo, A. (2000). Maahanmuuttajien työllistyminen ja työhallinto – keitä, miten ja minne? Työhallinnon julkaisuja 242. Helsinki: Työministeriö.
- Haapakorpi, A. (2004). Kulttuurista rajankäyntiä. Nuorten ja korkeakoulutettujen maahanmuuttajien koulutus- ja työmarkkinahistoria ja -orientaatio. Raportteja ja selvityksiä 43/2004. Helsinki: Palmenia.
- Harinen, P. (toim.) (2003). Kampailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura, Julkaisuja 38.
- Huttunen, H-P. (2002). Akaateemisten ahdinko: miten päästä

- oman alan töihin? Teoksessa O. Lepola (toim.) Koto-maana Suomi. Kertomuksia maahanmuutosta 1999-2001. Helsinki: Työministeriö, Edita. 80-85.
- Janiskaja-Lahti, I. Liebkind, K. & Vesala, T. (2002). Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia. Helsinki: Gaudeamus.
- Korkiasaari, J. & Söderling, I. (1994). Muuttoliike. Teoksessa S. Koskinen, T. Martelin, I-L. Notkola, V. Notkola & K. Pitkänen (toim.) Suomen väestö. Helsinki: Gaudeamus.
- Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (1999). 9.4. 1999/493.
- Matinkeitti-Kokko, K. (2002) Kotoutumissuunnitelmana maahanmuuttajan kompetenssi kartoittamisvälineenä. Teoksessa O. Lepola (toim.) Koto-maana Suomi. Kertomuksia maahanmuutosta 1999-2001. Helsinki: Työministeriö, Edita. 41-50.
- Nätti, J. (1988). Työmarkkinoiden lohkoutuminen Suomessa. Työvoimapolitiittisia tutkimuksia Nro 78. Helsinki: Työvoimaministeriö.
- Opetushallitus. (2004). Ulkomailla suoritettujen tutkintojen tunnustaminen Suomessa. Helsinki: Opetushallitus.
- OPM (2002). ETA-alueen ulkopuolelta tulevien lääkäreiden ammatinharjoittamisoikeudet ja työllistyminen. Opetusministeriön työryhmien muistioita 8:2002. Helsinki: Opetusministeriö.
- Piore, J. (1979). Birds of passage. Migrant labor and industrial societies. Cambridge University Press.
- Pohjanpää, K. Paananen, S. & Nieminen, M. (2003). Maahanmuuttajien elinolot. Venäläisten, virolaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa 2002. Elinolot 2003:1. Helsinki: Tilastokeskus.
- Rinne, R. (1998). Akateemiset tutkinnon muuttavana työmarkkinavaruutena. Teoksessa M-R, Järvinen, R. Rinne & E. Lehtinen (toim.) Yliopistot ja muuttuva työelämä. Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos, Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
- Rouhelo, A. (2001). Akateemisten työllistyminen, tulevaisuuden muutostuulet ja piilevät työmarkkinat. Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos, Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
- Saarinen, M. (2000). Tunnustetaanko tutkinnot? Tutkintojen tunnustaminen Euroopan unionissa esimerkkinä Suomen ja Saksan liittotasavallan tutkintojen vastavuoroinen tunnustaminen. Tampereen yliopisto.
- Salmio, T. (2000). Kylmän sodan loppuminen ja EU-jäsenyys muuttivat Suomen maahanmuuttopolitiikkaa. Siirtolaisuus, Migration 2/2000. 21-26.
- Suikkanen, A. Linnakangas, R. Martti, S. & Karjalainen A. (2001). Siirtymien palkkatyö. Sitran raportteja 16. Helsinki: Sitra.
- Suurpää, L. (2002). Erilaisuuden hierarkiat. Suomalaisia käsityksiä maahanmuuttajista, suvaitsevaisuudesta ja rasismista. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Julkaisuja 28.
- Suutari, M. (2003). Korkeakoulutettujen työelämäurien alkuvuodet. LAASER-projektin loppuraportti. Helsinki: AKAVA.
- Teichler, U. (1999). Higher education policy and the world of works: Chancing conditions and challenges. Higher Education Policy. Vol. 12, Issue 4, pp. 285-312.
- Tilastokeskus (2004). Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus 2003. Väestö 2004:6. Helsinki: Tilastokeskus.
- Ulkomaalaislaki (2004). 30.4.2004/301.
- Ylänkö, M. (1997). Afrikkalaisten integraationäkymät. Pohdintoja Suomen lähtökohdista vastaanottajamaana. Teoksessa H. Schulman & V. Kanninen (toim.) Sovussa vai syrjässä? Ulkomaalaisten integroituminen Helsinkiin. Tutkimuksia 12. Helsingin kaupungin tietokeskus. 27-58.

Viitteet

- ¹ Artikkelin liittyy kirjoittajan väitöskirjatutkimukseen. Artikkelin on ilmestynyt aikaisemmin Aikuiskasvatus-lehden numerossa 2/2006.
- ² Nämä ns. työvoimapolitiittiset muuttajat tulevat maahan tiettyä työtehtävää varten. ETA-alueen ulkopuolisten maiden kansalaiset tarvitsevat Suomessa työskentelyä varten työntekijän oleskeluluvan (Ulkomaalaislaki 2004).
- ³ Tutkinnon tunnustamisella tai rinnastamisella viitataan prosessiin, jossa henkilö saa virallisen päätöksen siitä mihin hänen tutkintonsa kelpaa. Termiä tutkin-

non tunnustaminen käytetään EU/ETA -maissa suoritettujen tutkintojen kohdalla, rinnastamista puolestaan näiden maiden ulkopuolella hankituista tutkinnoista. Päätöstä haetaan pääosin Opetushallitukselta, mutta esimerkiksi terveydenhuollon alalla luvan ammatinharjoittamiseen antaa Terveydenhuollon oikeusturvakeskus (TEO). (Opetushallitus 2004.) Jatkossa käytän termiä tutkinnon tunnustaminen, koska valtaosa korkeakoulutetuista oli suorittanut tutkintonsa EU/ETA -maiden ulkopuolella.

- ⁴ Koulutustieto voi jäädä puuttamaan esimerkiksi silloin, kun koulutuksesta ei ole riittävästi näyttöä tai kun koulutusta ei voida verrata suomalaisen koulutusjärjestelmään. Koulutustieto jää puuttumaan myös tilanteissa, jossa henkilö ei ole ollut missään tekemissä tietoja päivittävien viranomaisten kanssa tai kun henkilöllä ei ole minkäänlaista koulutusta.
- ⁵ SPECIMA-projekti on valtakunnallinen Turun työvoimatoimis-

ton Kansainvälisten palveluiden hallinnoima ESR-projekti, jonka tavoitteena on luoda uusia pätevyöitymis- ja täydennyskoulutusmalleja sekä kehittää hyviä käytäntöjä korkeasti koulutetuille maahanmuuttajille.

- ⁶ Tulosten yleistettävyyden kannalta kyselyyn vastanneiden määrä on kuitenkin pieni.
- ⁷ Epätasaiset jakaumat eri koulutusaloilla selittyvät osittain SPECIMA-projektin eri alojen pätevyöitymis- ja täydennyskoulutuksilla sekä projektin muilla toimenpiteillä.
- ⁸ Myös Suomen kansalaisuuden saaneissa oli pakolaisia tuotavista maista lähtöisin olevia.
- ⁹ Naisten suuri osuus antaa mahdollisuuden tarkastella työllistymistä myös maahanmuuttajanaisten näkökulmasta, mikä on viimeaikaisissa tutkimuksissa jäänyt vähemmälle huomiolle.
- ¹⁰ Tarkasteluajankohta ”neljä vuotta Suomessa asumisen jälkeen” on valittu lähinnä maahanmuuttajien kotoutumista silmällä pitäen. Kotoutumislain mukaan

maahanmuuttajalla on oikeus kotoutumissuunnitelmaan enintään kolme vuotta ensimmäisen kotikunnan väestötietojärjestelmään merkitsemisestä. (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 1999.) Kotoutuminen uuteen maahan ei luonnollisestikaan pääty tähän, vaan todellisuudessa kotoutuminen on pitkä ja yksilöllinen prosessi.

- ¹¹ Lukuun ei ole laskettu mukaan vuoden 2000 jälkeen Suomeen muuttaneita maahanmuuttajia.
- ¹² Tutkittavilla oli Suomeen muuton ja vuoden 2004 välillä ollut työsuhteita keskimäärin kaksi. Osalla ei ollut kyselyhetken mennessä ollut ainuttakaan työsuhdetta, osalla niitä oli ollut lukuisia (työsuhteiden maksimimäärä yhdellä maahanmuuttajalla oli 12).
- ¹³ Amanuensuurilla tarkoitetaan lääketieteen lisensiaatin tutkintoon kuuluvaa pakollista harjoittelua.

Kutsu kaukomailta

"National Museum of Ethnology in Japan" on kutsunut Siirtolaisuusinstituutin tutkijan, Krister Björklundin vierailevaksi professoriksi Osakaan lokakuusta 2006 toukokuuhun 2007.

Hänen tutkimuksensa aihe on "Integration and Social Adptation of Return Migrants in Finland and Japan - a comparative study of Integration Policies". Björklund on sen ajan virkavapaalla toimestaan Siirtolaisuusinstituutista.